

ORKUSTOFNUN
Vatnamælingar

SNJÓFLÓÐAHETTA

i

ÖXNAÐAL

Reykjavík, sept. '74

S. Rist

OSV7406

SNJÓFLÓÐAHÆTTA Í ÖXNADAL

Inngangur

Guðmundur Hannesson og Samúel Ásgeirsson hafa beðið mig að gera grein fyrir snjóflóðahættu í Öxnadal og á Öxnadalsheiði með tilliti til orkulinunnar Eyjafj./Skagafj.

Hinn 22. ágúst 1974 fór ég um svæðið með þeim Guðmundi og Samúel og að auki Stefáni Árnasyni, Akureyri. Mér til fulltingis tók ég með í ferðina um dalinn og heiðina Stein bónda Snorrason á Syðri-Bægisá. Steinn er þaukunnugur landi og sögu Öxnadals, glöggur og öruggur heimildamaður.

Svæðamörk

1. svæði: Skammt norðan Miðlands eru norðurmörk hættusvæðisins. Á nyrsta hlutanum er vart um snjóflóð að ræða, en þar er mikil skriðuhætta, m.a. úr Heljarskál.

Snjóflóðahættan hefst fyrir alvöru í hliðinni á mótis við suðurenda Heljarskálar. Er Heljarskál sleppir, er Landafjall hið efra slétt og um 1/2 km á breidd. Í austlægum áttum skefur snjó af flatlendi fjallsins og safnast í hengjur í fjallsbrúnina mót vestri. Undirhliðar fjallsins á þessu svæði eru sleiktar af skriðum og snjóflóðum og alsettar staksteinum, sem snjóflóð hafa borið mér sér. Þar hafa myndast harðvellis rimar og grundir. Suðurmörk snjóflóðasvæðisins er um Skriðulæk norðan Steinsstaða I. Á öllum snjóavetrum falla snjóflóð á þessu svæði, og vart þarf snjóavetur til. Tíðni þeirra er afarmisjöfn. Þrír staðir bera hæst, skulu þeir taldir norðan frá.

STÉKKJARGIL, milli bæjanna Efstalands og Steinsstaða II, er illræmt snjóflóðabæli. Það bætir að vísu nokkuð úr skák, að snjóflóðin stöðvast venjulega áður en þau komast niður á veg.

Á þessu svæði er snjóflóð tíðust niður BÆJARGILIÐ hjá Steinsstöðum II. Snjóflóðin ná sjaldnast bæjarhúsunum, en deyja út á skriðuvængnum neðan gilsins. Á s.l. vetri féllu þarna snjóflóð, en þau lentu á milli staurasamstæðnanna.

Sýðsti staðurinn, af aðalhættu stöðunum þremur, er KLOFAGIL. Eins og ráða má af nafni, er gilið myndað úr tveimur giljum hið efra í fjallinu. Snjóflóðin falla úr ytra gilinu. Í austan- og norðaustanáttum safnast snjóhengja í fjallsbrúnina, eins og áður segir. Þegar snjóhengjan fellur, hrifur hún með sér mikið magn af snjó, því að gilið er hið efra í raun allbreiður flái, heflaður vel og sléttur. Þegar þurrvindbarinn sjór liggur á harðfenni í fláanum, eru öll skilyrði fyrir flekahlaupi.

Snjóflóð féll úr Klofagili á s.l. vetri. Raunar voru snjóflóðin tvö með fárra mínútna millibili. Niður á vegi var snjódyngjan 3 metra þykk. Snjóflóðið braut staurasamstæðu orkulínunnar Eyjafj./Skagafj. (reyndar einnig innansveitarlínu). Er virinn féll í hlaupið tók hann með sér tvær staurasamstæður að norðan og fjórar að sunnan. Miðað við hina staðina tvo, eru snjóflóð fátíð úr Klofagili, en þau eru stærstu hlaupin á þessu snjóflóðasvæði. Klofagil mun hafa hlaupið 5 eða 6 sinnum, það sem af er öldinni.

2. svæði: Það hefst er hólunum sleppir við Geirhildargarða og nær að Gloppufjalli. Á þessu svæði eru einkum um vot snjóflóð að ræða, og þá af tegundinni krpahlaup. Þau verða til á eftirfarandi hátt.

- 1) Þverskaflar fylla gilin, en vindur feykir snjónum upp úr giljunum ofan þverskaflanna, svo að þar eru þau að mestu auð.
- 2) Í asahlákum á sér stað mikil vatnssöfnun ofan þverskaflanna, því að skaflarnir verka sem vatnspéttar stíflur.
- 3) Loks brestur skaflinn og hlaupið ryðst af stað. Það vex stöðugt á leiðinni niður farveginn líkt og þrepahlaup í á.

Geirhilda garðar eru í eyði. Bærinn varð fyrir áfalli af krapahlaupi úr GEIRHI DARGILI 20. apríl 1919, samb. Skriðuföll og Snjóflóð, bindi II, bls. 379.

Á þessu svæði er tíðni snjóflóða mest niður MÍÐSKRÍÐUGIL, sem ræður merkjum milli Geirhildargarða og Fagraness. Þar hafa fallið tvö snjóflóð á s.l. 10 árum. Annað þeirra féll á s.l. vetri. Það náði ekki alveg niður á veg. Hjá Fagranesi er beygja á orkulínunni, 6. staurasamstæða norðan beygjunnar er á skriðunni neðan Miðskriðugils.

3. svæði: Undirhlíð Gloppufjalls. Norðurmörkin eru skammt sunnan nýja brúarinnar á Öxnadalsá, en suður mörkin eru um 1 km norðan Vaskár. Hl. óin á það til að hlaupa á stóru svæði (flekahlaup), en það er fá ítt. Norðurmörkin heita HÁASKRÍÐA og gilið í fjallinu upp af skriðunni heitir ILLAGIL. Illagil er eitt versta snjóflóðagil dalsins.

4. svæði: BAKKASELSBREKKA. Snjóflóð (þurr snjóflóð) hlaupa niður örskammt sunnan Bakkasels. Þar eru tvö gil í Heiðarfjalli. Það er einkum ytra gilið, sem hleypur. Snjósöfnun á sér stað í norð- og norðvestlægum áttum. Símastaurar hafa brotnað þarna í snjóflóðum 3 sinnum á s.l. 25 árum. Vegsummerki og mörk snjóflóðanna í brekkunum eru glögg.

Hinn 5. apríl 1953 slapp bílalest og jarðýta þarna naumlega. Þá brotnuðu 5 símastaurar í snjóflóðinu. Það gegnir reyndar furðu, hvað fljótt fyrnist yfir slíka atburði. Þegar verið var að reisa orkulínuna, gerði ég athugasemd um staðavalið, þar eð verið var að leggja línuna upp brekkuna í rás snjóflóðanna. Guðmundur Hannesson tjóði mér, að hann hefði leitað álita hjá Landss. Ísl. og fengið þær upplýsingar, að snjóflóð hefði aldrei gert símanum miska í Bakkaselsbrekkunni. Þar eru nú 5 staurasamstæður orkulínunnar í snjóflóðahlauprásinni. Verða tvær samstæður hart úti; þær eru sinn hvoru megin við nýja upphlaðna veginn.

ÚRBÆTUR

Staðir, sem nefndir hafa verið hér að framan, svo sem:- Stekkjargil, Bæjargil, Klofagil, Geirhildargil, Miðskriðugil, Háaskriða, Bakkaselsbrekka, og loks gil úr Heiðarfjalli nálægt SESSELJUBÚÐ voru athugaðir sérstaklega með tilliti til byggingar snjóflóðavarna við samstæðurnar á þessum hættustöðum. Samúel Ásgeirsson kynnti sér rækilega aðstæður á hverjum stað. Í því sambandi hefur hann kynnt sér grein, sem ég léði honum um snjóflóðavarnir Norðmanna. Greinin er eftir Knut Wold og birtist í Naturen 1974.

Sökum kostnaðar og lýta verður að telja útilokað að byggja snjóflóðavarnir á öllum hættustöðunum. Skal nú athuga hvert svæði fyrir sig.

1. svæði: Landafjall. Eins og áður segir, er mikil skriðuhætta á svæði nr. 1. Með nokkurra ára millibili falla þar skriður og jarðhlaup. Stórfelldar skriður féllu 25. júlí 1877, 24. ágúst 1926, 21. júní 1939, og svo minni slettur þar inn á milli af og til. Þetta er hættulegasta svæðið af svæðunum fjórum. Með hliðsjón af samanlagðri hættu af aur- og snjóskriðum er eðlilegast, að orkulínan væri neðan vegar, eða jafnvel vestan ár, allt frá eyðibýlinu Neðstalandi og inn að Steinsstöðum I.

2. svæði: Þar verður ekki flúið vestur fyrir á, það væri að fara úr öskunni í eldinn. Byggja þarf snjóflóðaplóga við þá staura, sem eru neðan gilksjafta.

3. svæði: Gloppufjall. Aðalhættan er á Háuskriðu undan Illagili. Þar þarf völdugan snjóflóðaplóg. Inn aurana vestan ár er öruggasta leiðin og að taka austurbakkann aftur nál. 1 1/2 km norðan Vaskár.

4. svæði: Hér að framan hefi ég rætt um Bakkaselsbrekkuna. Það gegnir reyndar furðu, að allt þrennt: - vegurinn, síminn og orkulínan, skuli hafa verið lagt norðan heiðarlækjarins. Ef forða á orkulínunni frá snjóflóðahættunni, þarf að leggja hana um 1/2 km lengra inn dalinn austan ár, heldur en nú er gert, og fara síðan upp í brekkuna sunnan gamla Bakkasels og þræða rindann sunnan lækjarins og koma í lágskarð heiðarinnar. Við þessa breytingu lengist línan ekkert, en er úr allri hættu vegna snjóflóða.

Rvík, 23. ágúst 1974

Sigurjón Rist

